

Bagińska, Jolanta

Badania kurhanu ceramiki sznurowej na Grzędzie Sokalskiej w Hubinku, stan. 4, woj. zamojskie

Archeologia Polski Środkowowschodniej 3, 69-77

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JOLANTA BAGAŃSKA

BADANIA KURHANU KULTURY CERAMIKI SZNUROWEJ NA GRZĘDZIE SOKALSKIEJ W HUBINKU, STAN. 4, WOJ. ZAMOJSKIE

UWAGI WSTĘPNE

W dziesiątym sezonie badań kurhanów kultury ceramiki sznurowej (KCSz) na Grzędzie Sokalskiej przebadano kopiec w Hubinku, gm. Ulhówek, oznaczony numerem 4. Obecnie był on całkowicie pozbawiony nasypu, a największe zniszczenia dotyczyły ćwiartki północno-wschodniej. Do jej całkowitej destrukcji przyczyniły się lisy, które wykopały tu rozległą norę. Znalazła się ona w pobliżu środka koła zakreślonego przez rowek wokółkurhanowy i prawdopodobnie zniszczyła centralny grób, z którego pozostało tylko kilkanaście fragmentów ceramiki KCSz znalezionych w humusie. W zachodniej części wykopu odkryto rowek i jamę przykurhanową otaczającą kurhan z trzech stron. Rowek, w przekroju prostokątny, miał średnicę ok. 8-10 m, szerokość 0,45-0,5 m i głębokość 0,7 m. W ćwiartce południowo-wschodniej odkryto grób niszowy, którego jama wejściowa znajdowała się na przedłużeniu zachowanego odcinka łuku rowka oraz spąg jamy osadowej KPL tuż pod humusem, poniżej jamy przykurhanowej (ryc. 1: b).

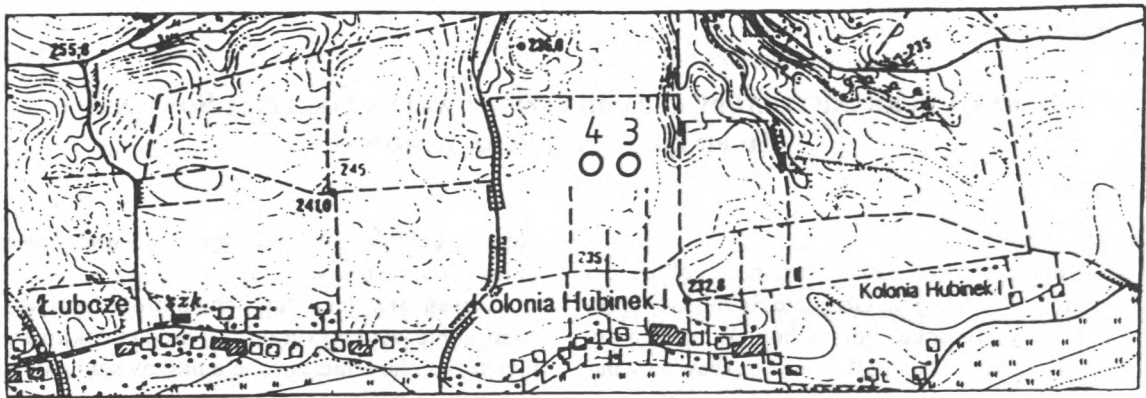
OPIS OBIEKTÓW I ICH INWENTARZY

Jama osadowa KPL. Zniszczona. Zachował się tylko spąg jamy w rzucie poziomym owalnej (ryc. 2: b) o wymiarach 1,1 x 0,8 m i głębokości 0,7 m (od powierzchni 0,35 m), zorientowanej wzdłuż osi N-S. Inwentarz: fragmenty ceramiki, z których większość pochodzi z jednego grubościennego naczynia oraz 1 fragment wylewu zdobiony ornamentem stempelkowym; ceramika barwy pomarańczowej i pomarańczowo-brunatnej, przełomy jednobarwne i trójbarwne, zwarte, glina bez domieszki, grubość ścianek 0,9 - 1,2 cm.

Grób niszowy KCSz. Jama wejściowa w rzucie poziomym owalna, o wymiarach 2,2 x 1,5 m i głębokości 1,8 m, zorientowana wzdłuż osi NE - SW (ryc. 2: a). Kraniec NE jamy wejściowej przechodził na głębokości 1,3 m w krótki korytarz (długości 0,3 - 0,4 m) o średnicy 0,5 - 0,6 m, zakończony obszerną, owalną w rzucie poziomym niszą o wymiarach 2,3 x 2,6 m i wysokości 0,9 m (strop niszy na głębokości 1,1 m, spąg - 2,0 m), zorientowaną wzdłuż osi NW-SE. W centrum niszy znajdował się szkielet ułożony w pozycji skurczonej na prawym boku, głowa skierowana na NW oraz czaszka i kości długie drugiego osobnika ułożone w stosie przy południowej ścianie, tuż przy wyjściu z korytarza. Kości obydwu szkieletów źle zachowane, niekompletne, część kości rozwleczone przez zwierzęta. Wyposażenie uło-

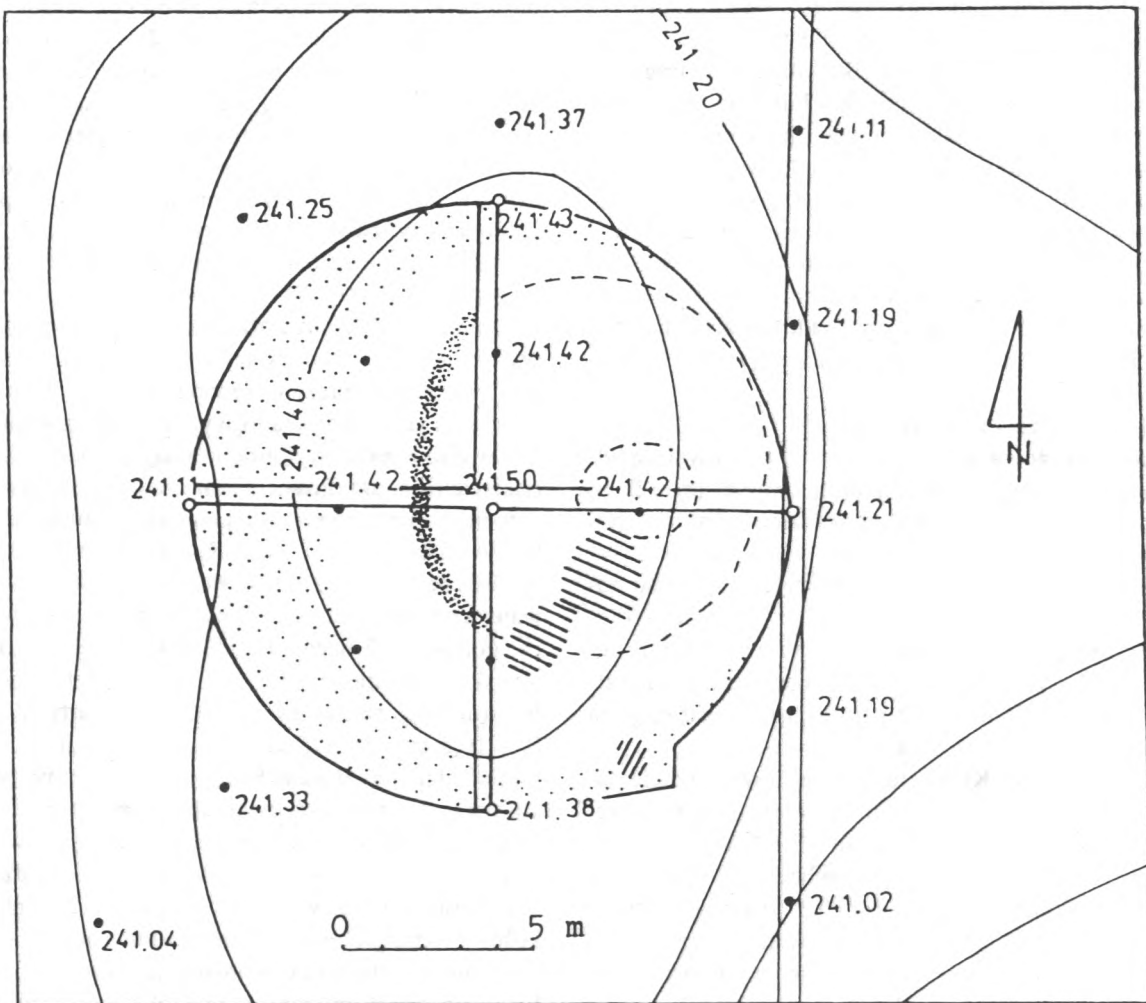
żono za centralnym szkieletem, pod wschodnią i południową ścianą niszy.

Inwentarz: **1** - czteroucha amfora (ryc. 4) o baniastym, silnie wydętym brzuścu, bardzo wąskim dnie i krótkiej szyi, ucha umieszczone u nasady szyi, zdobiona pasem rytych trójkątów. Powierzchnia zewnętrzna barwy szaro-pomarańczowej, glina bez domieszki, przełom trójbarwny, zwarty. Wymiary: średnica wylewu (R_1) - 13 cm, dna (R_2) - 7,5 cm, brzuśca (R_3) - 34 cm, wysokość (h) - 40,7 cm, grubość ścianki - 0,7 cm; **2** - czteroucha amfora (ryc. 3: c) o baniastym brzuścu, wąskim dnie i lejkowatej szyi, u nasady której umieszczone są ucha. Górna część naczynia zdobiona ornamentem rytej poziomej jodełki. Powierzchnia zewnętrzna barwy szaro-pomarańczowej, glina z niewielką domieszką piasku, przełom jednobarwny, zwarty. Wymiary: R_1 - 10 cm, R_2 - 6 cm, R_3 - 27,8 cm, h - 28,4 cm, grubość ścianki - 0,7 cm; **3** - pucharek (ryc. 3: b) o lejkowatej szyi, nisko umieszczonym ostrym załomie brzuśca i półkulistym dnie, brak wyraźnej granicy między szyją a brzuścem, powyżej połowy wysokości naczynia jedno małe ucho. Na całej powierzchni ornament sznurowy: w części górnej poziomy, w dolnej pionowy obramowany krótkimi ukośnymi odciskami sznura. Powierzchnia zewnętrzna barwy brunatnej, glina bez domieszki, przełom jednobarwny, zwarty. Wymiary: R_1 - 13,8 cm, R_3 - 14,4 cm, h - 12,5 cm, grubość ścianki - 0,5 cm; **4** - pucharek (ryc. 3: a) o lejkowatej szyi, nisko umieszczonym ostrym załomie brzuśca, górna część naczynia zdobiona pasem poziomych odcisków sznura. Powierzchnia zewnętrzna barwy żółto-brunatnej, przełom jednobarwny, zwarty. Wymiary: R_1 - 10,5 cm, R_2 - 15 cm, R_3 - 11,6 cm, h - 13,7 cm, grubość ścianki - 0,5 cm; **5** - toporek kamienny (ryc. 5: a) zbliżony do form łódkowatych (przednia część okazu zachowała łódkowaty kształt), obuch okrągły, otwór przesunięty ku obuchowi, jeden z boków uszkodzony na wysokości otworu. Wymiary: długość - 12,6 cm, szerokość - 4,8 cm, grubość - 3,9 cm, średnica otworu - 2,0 cm; **6** - kamienna siekiera czworościenna (ryc. 5: b), ścianki łukowate, obuch zbliżony do prostokąta, przekrój podłużny klinowaty, gładzona na całej powierzchni. Wymiary: długość - 10,6 cm, szerokość - 3,6 cm, grubość - 1,8 cm; **7** - kamienna siekiera czworościenna (ryc. 5: c), ścianki łukowate, obuch wąski, zbliżony do kwadratu, ostrze łukowate, asymetryczne, gładzone na całej powierzchni. Wymiary: długość - 8,1 cm, szerokość - 4,3 cm, grubość - 2,5 cm; **8** - siekiera dwuścienna (ryc. 5: d), prze-

0 500 m

a

241.04

241.33

241.11

241.25

241.37

241.40

241.42

241.43

241.42

241.50

241.38

241.20

241.11

241.19

241.21

241.19

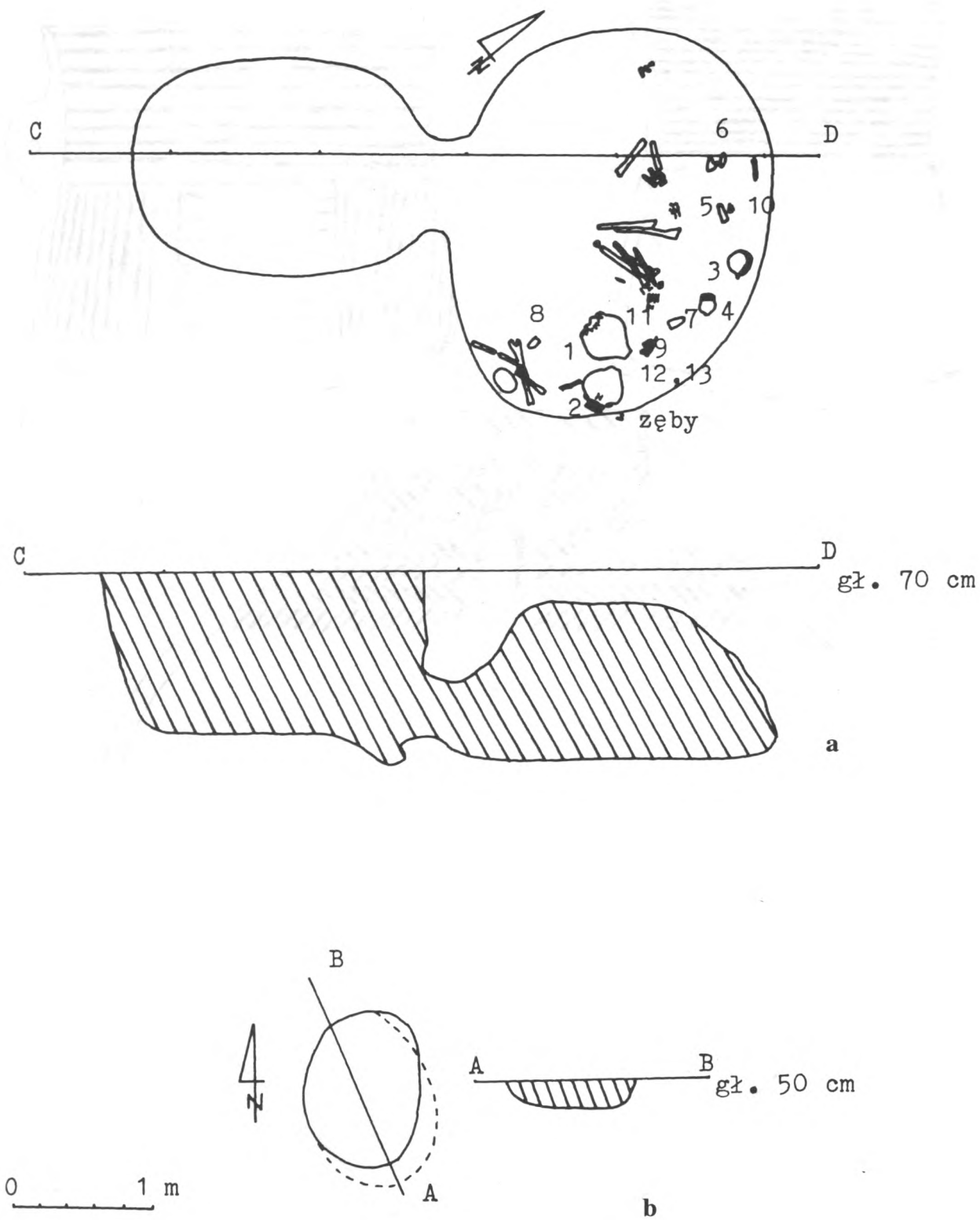
241.02

0 5 m

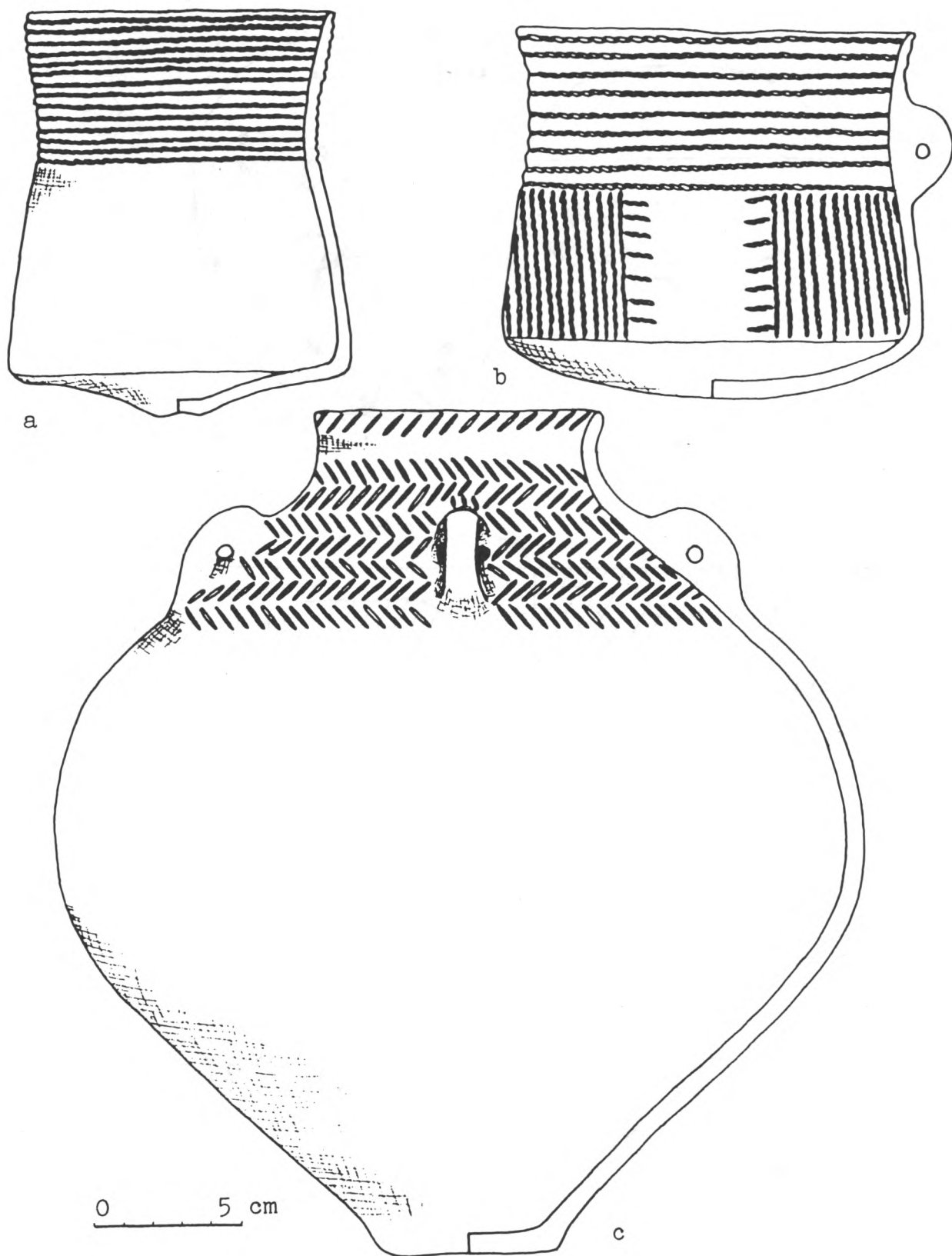
b

- 1 - 2 - 3 - 4 - 5

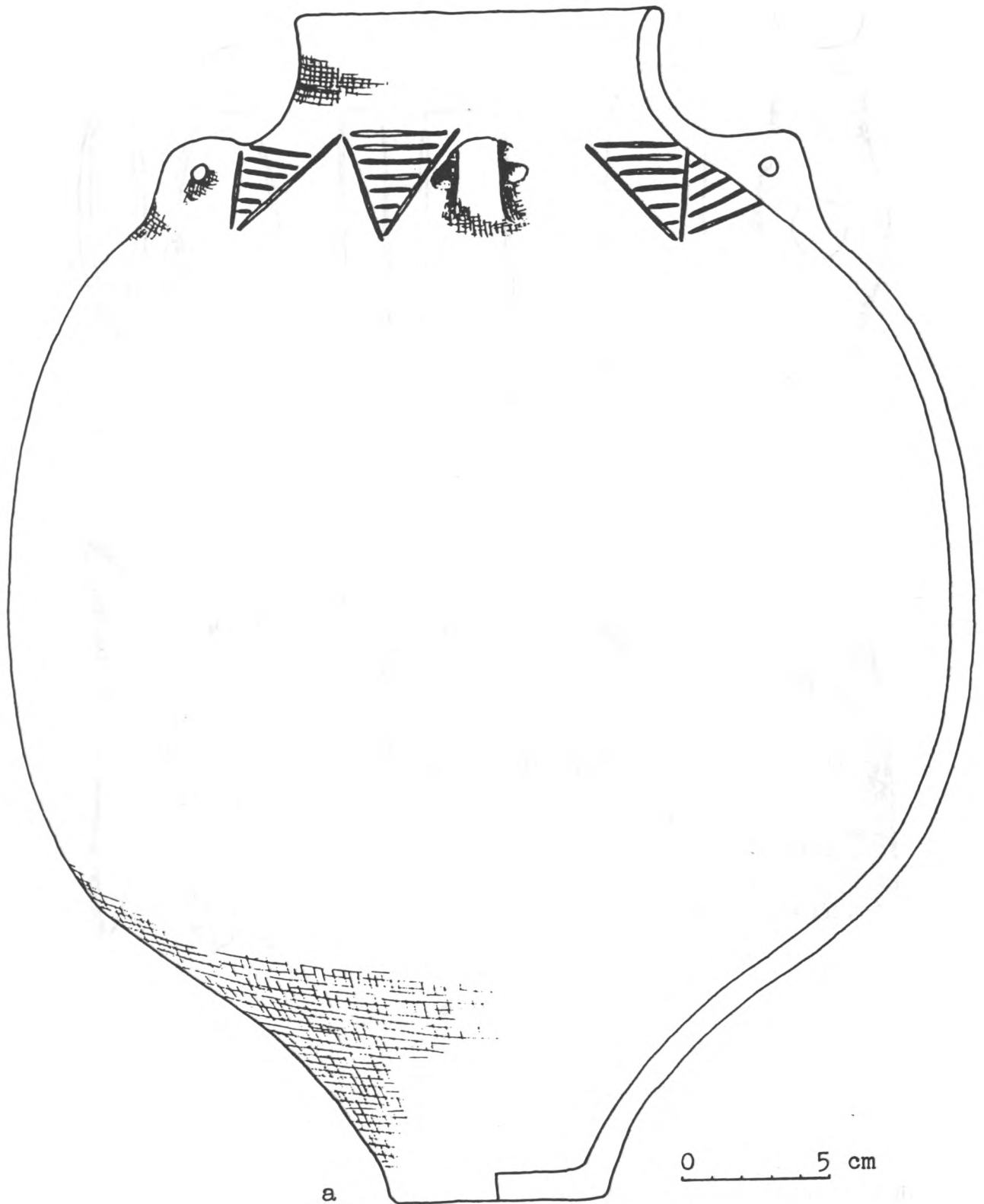
Ryc. 1. Hubinek, stan. 4: a - położenie stanowisk 3 i 4; b - plan sytuacyjno-wysokościowy: 1 - grób niszowy, 2 - jama osadowa KPL, 3 - rowek, 4 - jama przykurhanowa, 5 - lisia nora.

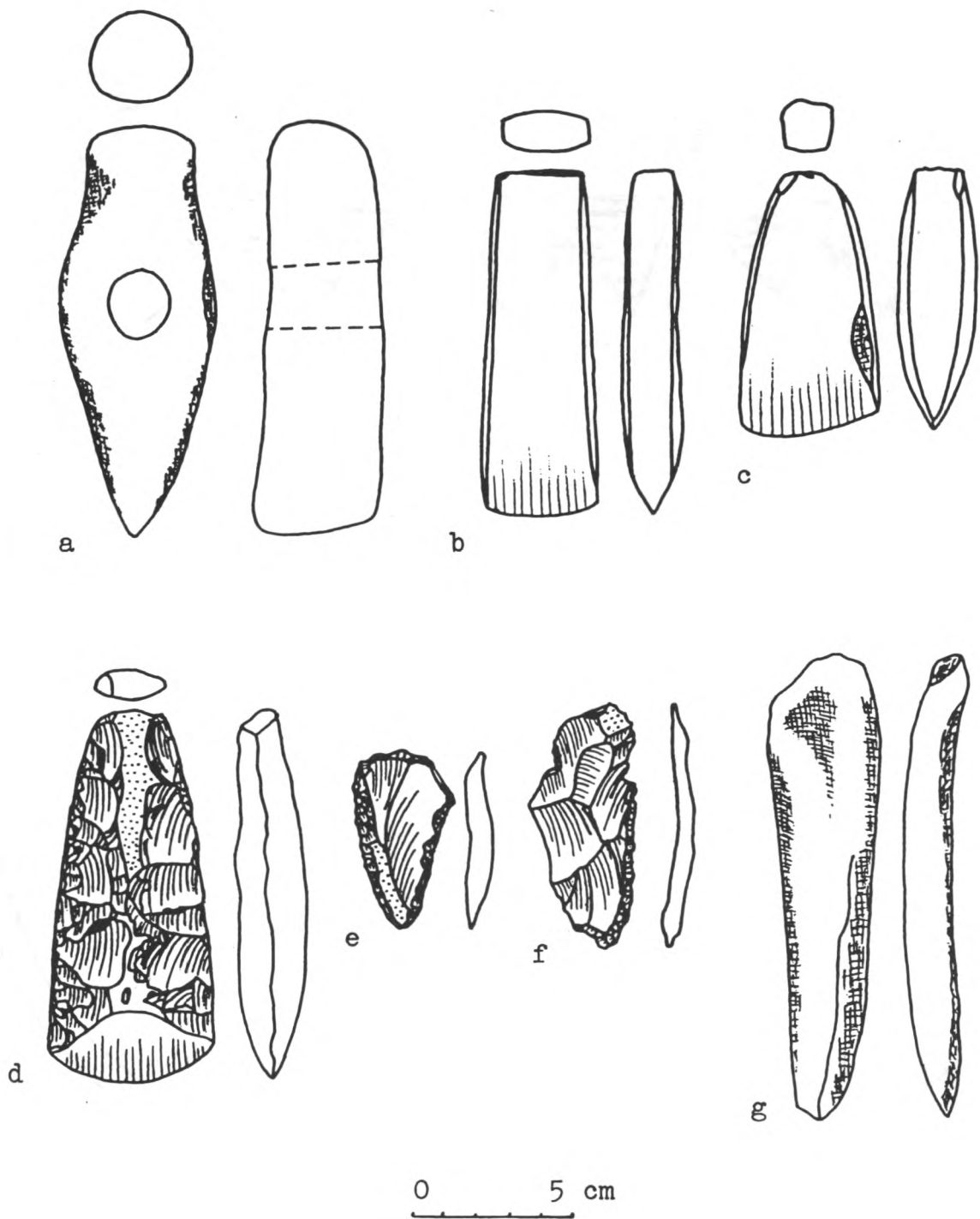
Ryc. 2. Hubinek, stan. 4: a - rzut poziomy i przekrój grobu niszowego (numery odpowiadają kolejności opisu zabytków w tekście), b - rzut poziomy i przekrój jamy KPL.

Ryc. 3. Hubinek, stan. 4, inwentarz grobu niszowego.

Ryc. 4. Hubinek, stan. 4, inwentarz grobu niszowego.

Ryc. 5. Hubinek, stan. 4, inwentarz grobu niszowego.

krój poprzeczny zbliżony do soczewkowatego, ostrze łukowate, gładzona przy ostrzu, ślady gładzenia na korpusie, wykonana z krzemienia wołyńskiego. Wymiary: długość - 11,3 cm, szerokość - 5,0 cm, grubość - 2,0 cm; **9** - zgrzebło (ryc. 5: e) wykonane z krzemienia wołyńskiego: długość - 5,4 cm, szerokość - 3,0 cm, grubość - 0,7 cm; **10** - zgrzebło z krzemienia wołyńskiego: długość - 7,4 cm, szerokość - 3,3 cm, grubość - 0,6 cm; **11** - dłuto kościane (ryc. 5: g): długość - 14,1 cm, szerokość - 3,4 cm, grubość - 1,6 cm; okruch piaskowca: długość - 6,1 cm, szerokość 4,1 cm, grubość - 1,6 cm; **13** - fragment muszli skójki: długość - 4,7 cm, szerokość - 2,9 cm.

ANALIZA MATERIAŁÓW

Grób ze stanowiska 4 w Hubinku jest drugim obiektem niszowym odkrytym na Grzędzie Sokalskiej (pierwszym był grób 2 ze stan. 37 w Łubczu, por. J. Bagińska 1997, s. 45, ryc. 3B). Oba groby zostały wkopane w nasypy kurhanów. Jama wejściowa grobu ze stan. 4 w Hubinku leżała na przedłużeniu zachowanego łuku rowka, a więc znajdowała się na krawędzi nasypu (ryc. 1: b). W obu przypadkach nisze umieszczono na przedłużeniu dłuższej osi jamy wejściowej, przy jej północnym krańcu. Jama wejściowa grobu z Hubinka zorientowana była wzdłuż osi NE-SW, a nisza wzdłuż osi NW-SE. Nisza, w porównaniu z grobem ze stan. 37 w Łubczu, była znacznie większa, starannie wykonana o wyrównanych ścianach, ale jej głębokość była o 0,7 m mniejsza.

Kości obu odkrytych szkieletów były źle zachowane ale ich układ jeszcze wyraźnie czytelny. Szkielet centralny ułożono w pozycji klasycznej dla męskich pochówków KCSz (ryc. 2: a). Można tu przytoczyć przykłady grobów nr 1 i 2 ze stan. 1 w Werszczycy (J. Bagińska 1997, s. 50), czy grobów nr 1 i 2 ze stan. 22 w Nedeżowie (J. Bagińska 1996, s. 59, 63). Szkielet z Hubinka ma jednak nieco inną orientację (głową na NW, pozostałe na W), co związane jest zapewne z jego młodszą pozycją chronologiczną. Kości drugiego szkieletu ułożone były w stos przy korytarzu wejściowym, co wyraźnie świadczy o praktyce ekshumacji. Nie jest to pierwszy tego rodzaju przypadek na Grzędzie Sokalskiej. Na stan. 37 w Łubczu odkryto stos przemieszanych kości z kilku szkieletów (J. Bagińska 1997, s. 45).

Inwentarz grobu z Hubinka jest bardzo bogaty. Z czterech, wchodzących w jego skład, naczyń dwa to amfory (ryc. 3: c; 4: a) zaliczane do typu IIa wg klasyfikacji J. Machnika (1966, s. 33). Najbliższą analogią do nich jest amfora z grobu niszowego ze stan. 37 w Łubczu (J. Bagińska 1997, ryc. 3B: f). Amfory te cechuje charakterystyczne podcięcie dolnej partii brzuśca i niezwykle małe dno. Ta maniera stylistyczna wyróżnia młodsze amfory z Grzędy Sokalskiej spośród innych amfor typu IIa. Większe z omawianych naczyń jest formą dość rzadką. Zbliżone proporcje odnajdujemy na kilku egzemplarzach z Niemiec, np. naczynie z nieznannej miejsco-

wości (W. Matthias 1987, tabl. 118: 7). Ornament obu amfor jest typowy i często spotykany na naczyniach KCSz. Motyw poziomej jodełki mają m.in. naczynia ze stan. 2 w Łubczu (W. Koman 1990, ryc. 4: 3, 4), ze stan. 37 w Łubczu i stan. 1 w Werszczycy (J. Bagińska 1997, ryc. 4: j), a także na wielu naczyniach z Niemiec, np. Groß Börneche (W. Matthias 1987, tabl. 69: 8). Oba odkryte pucharki (ryc. 3: a, b) mają cechy nawiązujące do naczyń kultury środkowodnieprzańskiej. Bardzo charakterystyczne, klepsydrowate przewężenie mniej więcej w połowie wysokości i półkuliste dna znajdujemy w wielu naczyniach tej kultury, m.in. z miejscowości Hodosowice, kurhan 3, Strelica, grób 12 i 41, Lipowyj Brod, grób 2 (I. I. Artemenko 1967, ryc. 4: 2, 3; 14: 3, 5). Nisko umieszczony załom brzuśca i małe, wgięte do środka dno jednego z pucharków (ryc. 3: a) ma bliską analogię w inwentarzu KCSz z grobu nr 2, stan. 2, kurhan II w Łubczu (W. Koman 1990, ryc. 4: 4). Tak uformowane dno to cecha spotykana w kulturze środkowodnieprzańskiej. Można tu przytoczyć przykłady z miejscowości Hodosowice, kurhan 10 grób 2, Miedwin, Lipowyj Brod grób 2 i 4 (I. I. Artemenko 1967, ryc. 5: 4; 45: 2; 68: 4, 5). Ornament pierwszego pucharka (ryc. 3: b) złożony z odcisków sznura w górnej partii naczynia jest cechą charakterystyczną większości naczyń KCSz. Drugi pucharek wyróżnia się bogatym zdobnictwem złożonym z wątków sznurowych układających się w poziome, pionowe i ukośne pasma (ryc. 3: b), co również wskazuje na pewne wpływy stylistyki środkowodnieprzańskiej. Na wielu pucharkach tej kultury wątki zdobnicze pokrywają całą powierzchnię naczynia, często w układzie poziomym w górnej części, a pionowym w dolnej (np. egzemplarze z Miedwina i Neterepki, por. I. I. Artemenko 1967, ryc. 45: 2, 5), chociaż zazwyczaj jest to ornament ryty, a nie odciski sznura jak w naszym przypadku. Odmianą cechą jest również ucho pucharka z Hubinka, którego brak u naczyń tego typu w kulturze środkowodnieprzańskiej, ale spotykane jest w grupie krakowsko-sandomierskiej (J. Machnik 1978, ryc. 246: 1), jak również na terenie środkowych Niemiec, np. puchar z Nachterstedt (W. Matthias 1968, tabl. 29: 1).

Równie bogaty jak zestaw naczyń jest inwentarz kamienny i krzemienisty. Wchodzący w skład wyposażenia toporek (ryc. 5: a) zaliczyć należy do form łódkowatych lecz już zdegradowanych. Zabytek ten charakteryzuje się brakiem przewężenia obucha i łódkowatego przekroju podłużnego. Zbliżony jest do typu A/III wg klasyfikacji A. Bronickiego (1990, s. 300, 301). Najbliższy odpowiednik stanowi toporek z nieznannej miejscowości b. pow. Chełm (A. Bronicki 1991, ryc. 6). Z trzech siekier tylko jedną wykonano z krzemienia. Jest ona również jedyną siekierą dwuścienną w tym zespole (ryc. 5: d). Dwuścienne siekiery znane są z zespołów KCSz na Grzędzie Sokalskiej. Można tu wymienić zabytki z grobu nr 2 na stan. 2 kurhan II w Łubczu (W. Koman 1990, ryc. 3: 2) oraz z kurhanu I na stan. 13 w Woli Gródeckiej

(J. Bągińska, W. Koman 1991, ryc. 7: 7). Podobną do naszego zabytku siekiere dwuścienną znamy z inwentarza kultury środkowodnieprzańskiej - grób 56 w Strelicy (I. I. Artemenko 1967, ryc. 29: 4). Pozostałe dwie siekiery wykonano z kamienia. Większa z nich (ryc. 5: d) zbliżona jest do siekier typu Id i II, mniejsza (ryc. 5: c) natomiast, do typu V wg klasyfikacji J. Machnika (1966, s. 45, 46). Zbliżony do pierwszej z omawianych siekier zabytek znaleziono w grobie nr 1 na stan. 2, kurhan II w Łubczu (W. Koman 1990, ryc. 3: 1). Dla drugiej - dobrą analogią jest okaz z grobu nr 1 na stan. 22 w Nedeżowie (J. Bągińska 1996, ryc. 4: b). W skład inwentarza grobu z Hubinka wchodziły również 2 zgrzebła i dłuto kościane. Omawiany grób jest drugim zespołem z Grzędz Sokalskiej, w którym odkryto zgrzebła. Pierwszy inwentarz ze zgrzebłem krzemienym pochodzi z grobu nr 3 na stan. 37 w Łubczu (J. Bągińska 1997, ryc. 1: a). Dłuta kościane są dość częstym elementem wyposażenia grobów KCSz. Można tu wymienić m.in. grób nr 2 ze stan. 1, kurhan II w Łubczu (W. Koman, J. Machnik 1991, ryc. 2: 6), grób nr 2 w Lublinie-Sławinku i grób nr 8 w Zakłodziu (J. Machnik 1966, s. 238, 238).

CHRONOLOGIA

Omawiany grób jest niewątpliwie młodszy od kurhanu, w którym został odkryty. Świadczy o tym lokalizacja

zacja jamy wejściowej, która przecinała rowek (w tej części kurhanu rowek uległ zniszczeniu lecz przedłużenie łuku zachowanego odcinka wyraźnie nakłada się na jamę wejściową). Forma grobu i inwentarz wyraźnie wskazują na przynależność zespołu z Hubinka do młodziej fazy KCSz. Groby niszowe były częstym zjawiskiem w grupie krakowsko-sandomierskiej, której rozwój przypada na III fazę KCSz. Jednocześnie forma grobu wskazuje na wschodni kierunek powiązań - z kulturą środkowodnieprzańską. Obie amfory mają analogie w materiale ceramicznym grupy krakowsko-sandomierskiej, m.in. w amforach typu IIa z Bosutowa i Węgrzec (J. Machnik 1978, ryc. 246: 6) oraz w zespołach z obszaru Niemiec (W. Matthias 1987, tabl. 118, ryc. 7). Późną metrykę ma również pucharek z nisko umieszczonym załomem brzuśca i małym, wklęsłym dnem. Podobne naczynie z grobu nr 2 ze stan. 2, kurhan II w Łubczu znalazło się w jednym zespole z naczyniem protomierzanowickim (S. Kadrow, J. Machnik 1997, s. 26). Naczynia kultury środkowodnieprzańskiej, do których nawiązują pucharki z Hubinka, I. I. Artemenko (1967, s. 72-99) datuje na fazę późną. Inwentarz kamienny i krzemienisty, z natury swej mniej czuły chronologicznie, ma analogie w materiałach zarówno II fazy KCSz, jak i w zespołach najmłodszych. Zespół ten należy datować na najmłodszą fazę KCSz.

LITERATURA

- Artemenko I. I.
1967 *Plemena Verchnego i Srednego Podneprovja v epochu bronzy*, Moskwa.
- Bągińska J.
1996 Kurhan kultury ceramiki sznurowej o stratygraficznym układzie grobów z Nedeżowa, woj. Zamość na Grzędzie Sokalskiej, Spr. Arch., t. 48, s. 59-66.
1997 Cmentarzysko kurhanowe kultury ceramiki sznurowej na Grzędzie Sokalskiej - stanowiska: Łubcze 37 i Werszczyca 1, APŚ, t. 2, s. 45-52.
- Bągińska J., Koman W.
1991 Badania nad kurhanami kultury ceramiki sznurowej na Grzędzie Sokalskiej, LMA, t. 6, s. 73-87.
- Bronicki A.
1991 Późnoneolityczne i wczesnobrązowe toporki kamienne z obszaru województwa chełmskiego, LMA, t. 6, s. 297-340.
- Kadrow S., Machnik J.
1997 *Kultura mierzanowicka. Chronologia, taksonomia i rozwój przestrzenny*, Kraków.
- Koman W.
1990 Badania mikroregionalne na Grzędzie Sokalskiej. Cmentarzysko kurhanowe KCSz w Łubczu na stanowisku 2, gm. Jarczów, Spr. zam., s. 11-19.
- Koman W., Machnik J.
1991 Sprawozdanie z badań wykopaliskowych kurhanu nr II w Łubczu na stanowisku 1, gm. Jarczów, Spr. zam., s. 8-12.
- Machnik J.
1966 *Studia nad kulturą ceramiki sznurowej w Małopolsce*, Wrocław.
1978 *Krąg kulturowy ceramiki sznurowej*, PZ Pol., t. 2, s. 337-412.
- Matthias W.
1968 *Kataloge zur Mitteldeutschen Schnurkeramik, Teil III, Nordharzgebiet*, Berlin.
1987 *Kataloge zur Mitteldeutschen Schnurkeramik, Teil VI, Restgebiet und Nachträge*, Berlin.

JOLANTA BAGINSKA

**EXCAVATIONS OF A BARROW OF THE CORDED WARE CULTURE AT GRZĘDA SOKALSKA,
HUBINEK, SITE 4, ZAMOŚĆ VOIVODSHIP**

The excavations were carried out on a moundless barrow of the Corded Ware culture, site 4, in Hubinek (Fig. 1a).

A number of potsherds were preserved in the central grave. At the edge of the original mound a niche grave was uncovered belonging to the Corded Ware culture and the bottom of a settlement pit of the Funnel Beaker culture (Fig. 1b).

In the centre of the niche grave there was a skeleton laid in a crouching position. It was placed on its right side with its head directed to north-west. There were also a skull and limb

bone of another individual which were put in a pile at the south wall.

The furniture for the main skeleton consisted of two amphora (Figs. 4, 3c), two bowls (Figs. 3a, b), a boat-shaped shaft-hole axe (Fig. 5a), two stone axes (Figs. 5b, c), an axe (Fig. 5e) and two sede-scrapers (Figs. 5e, f) made of Volhynian flint, as well as a bone chisel (Fig. 5g) and a fragment of a shell.

The assemblage should be dated to the youngest phase of the Corded Ware culture.

Muzeum im. J. Petera w Tomaszowie Lubelskim